

1. HISTORICKÉ A OBSAHOVÉ VYMEDZENIE RAKÚSKEJ ŠKOLY

1.1. KORENE RAKÚSKEJ EKONOMICKEJ ŠKOLY

Oficiálny vznik rakúskej ekonomickej školy sa spája s rokom 1871, keď sa začala moderná doba ekonomickej teórie. V tomto roku totiž vyšli nezávisle od seba dve diela „raziace“ nový prístup k ekonomickej analýze – *marginalizmus*. Prvým bola Jevonsova *Theory of Political Economy* a druhým Mengerove *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*.⁵ Ale špecifické prvky rakúskej školy – metodologický individualizmus a subjektivismus, dôraz na trhový proces a nie na trhový rovnováhu, význam podnikateľskej aktivity, zvýraznenie funkcie času v procese výroby a úloha neistoty v procese rozhodovania – môžeme nájsť už v prácach niektorých autorov, publikovaných pred uvedeným rokom.⁶ Títo stredovekí prorakúski teoretici zdieľali s tými novodobými aj ich liberálne odporúčania týkajúce sa hospodárskej politiky. Vystupovali proti zasahovaniu štátu do života jednotlivcov. Odmietali (nadmerné) dane a prehnané vládne výdavky, infláciu, štátom poskytované privilégiá a ostatné intervencie štátu, obmedzujúce slobodu jednotlivcov, narúšajúce spravodlivosť spoločenského poriadku a znižujúce životnú úroveň jednotlivcov.

Subjektívna teória hodnoty

Už v ranom stredoveku sv. Augustín (354 – 430) rozvinul koncepciu subjektívnej hodnotovej škály každého jednotlivca, ktorá tvorí nielen základ modernej ekonómie, ale stojí presne na opačnom póle ako koncepcia objektívnej hodnoty klasickej ekonómie (Smith, Ricardo), slúžiacej ako východiskový bod Marxovej pracovnej teórie hodnoty. Už v období neskorého

---

⁵ Walras začal publikovať až v roku 1874.

⁶ Pozri bližšie Rothbard, M. N.: *Economic Thought Before Adam Smith*. Cheltenham : Edward Elgar, 1995 a *The Logic of Action I*. Cheltenham : Edward Elgar, 1997. Takisto Schumpeter, J.: *A History of Economic Analysis*. New York : Oxford University Press, 1954.

stredoveku opustila prevažná časť scholastických filozofov teóriu (objektívnej hodnoty), podľa ktorej hodnotu určitého tovaru určuje veľkosť výrobných nákladov. Podľa nich (ako sa o tom zmiňuje Marjorie Grice-Hutchinson v *The School of Salamanca: Readings in Spanish Monetary Theory, 1544 – 1605*⁷) by totiž teória výrobných nákladov poskytla obchodníkom zámerenie a ospravedlnenie na nekonečné zvyšovanie ceny tovarov s cieľom kryť náklady či dosahovať dostatočný zisk. Takéto vyhlásenia sa aj u nás v súčasnosti prezentujú pri každej obhajobe nárastu cien za služby, „poskytované“ kvázištátnymi monopolmi v tzv. sieťových odvetviach. Dokonca aj tí scholastici, ktorí vystupovali najtvrdšie voči slobodnému trhu a podporovali vládou fixované ceny, zapracovali do svojich analýz ceny subjektívne faktory užitočnosti a vzácnosti.

Španielski scholastici už v 16. storočí dospeli k čisto subjektívnej a protrhovej teórii hodnoty, ktorá popiera akúkoľvek úlohu objektívnych nákladov v determinácii cien. Trhovú cenu, ktorá je podľa nich cenou spravodlivou, určujú voľné sily ponuky a dopytu. Dokumentuje to aj názor Luisa Saravíu de la Calle: „Prečo by mala byť kniha písaná rukou drahšia než tlačená, keď tá druhá je lepšia, hoci jej výroba stojí menej? Spravodlivá cena sa nehľadá počítaním nákladov, ale všeobecným (trhovým) ocenením.“⁸ Podobne sa vyjadril i uznávaný teológ, španielsky scholastik, biskup a minister kráľa Filipa II. Diego de Covarrubias y Leiva (1512 – 1577) z Univerzity v Salamanke (najlepšej španielskej univerzity tých čias), keď napísal, že „hodnota tovaru“ závisí „od ohodnotenia človekom, aj keď je toto hodnotenie bláznivé“.⁹ O spravodlivej cene by sa vôbec nemalo uvažovať vo vzťahu k pôvodným alebo pracovným nákladom, ale len vo vzťahu k bežnej hodnote na trhu, na ktorom sa s tovarom obchoduje. Covarrubias zdôraznil, že cena bude klesať s poklesom počtu kupcov a rastom množstva tovaru, a naopak rásť za opačných okolností.

Jezuitský kardinál Juan de Lugo, ktorý pokračoval v subjektivistickej tradícii začatej Covarrubiasom, prišiel roku 1643 k záveru, že rovnovážna cena a rovnováha všeobecne závisí od toľkých faktorov, že ju pozná len Boh. Iný jezuita, Juan de Salas, sa pri úvahe o

⁷ Grice-Hutchinson, M: *The School of Salamanca: Readings in Spanish Monetary Theory, 1544-1605*. Oxford : Clarendon Press, 1952.

⁸ Citované podľa Soto, J. H. de: *Juan de Mariana – The Influence of the Spanish Scholastics*. In: Holcombe, R. G. ed.: *15 Great Austrian Economists*. Auburn : Ludwig von Mises Institute, 1999, s. 5.

⁹ Ref. 8. s. 4.

komplexnosti trhov a rozmanitosti špecifických informácií vyjadril (takmer v štýle Friedricha A. Hayeka), že „len Boh, nie človek, ich môže správne pochopiť“.¹⁰

Aplikovaním teórie hodnoty na peniaze začali španielski scholastici aj proces integrácie peňazí do všeobecnej ekonomickej teórie, ktorý zavŕšil až o takmer štyri storočia neskôr rakúsky ekonóm Ludwig von Mises.¹¹ Napríklad v ekonomických učebniciach sa bežne uvádza, že ako prvý „objavil“ kvantitatívnu teóriu peňazí v roku 1568 francúzsky merkantilista Jean Bodin. Bol to však práve jeden zo salamanských teológov – dominikán Martín de Azpilcueta Navarro (1493 – 1576). Inšpirovaný infláciou, ktorú spôsobil import zlata a striebra z Nového sveta, vyhlásil, že „peniaze majú väčšiu hodnotu, keď je ich nedostatok, než keď ich je nadbytok“.¹² Azpilcueta, spolu s ďalším salamanským teológom, dominikánom Domingom de Soto, rozviedol svoju analýzu peňazí i na výmenné kurzy medzi jednotlivými menami a dospel k záveru, že čím viac vzrastá ponuka peňazí jednej krajiny oproti druhej, tým viac klesá hodnota peňazí v tej prvej oproti tej druhej.¹³ Inak povedané, ak bude napríklad kurz slovenskej koruny z dlhodobého hľadiska klesať voči kurzu dolára a eura, tak len preto, lebo Národná banka Slovenska bude realizovať z dlhodobého hľadiska inflačnejšiu menovú politiku než Federálny rezervný systém a Európska centrálna banka.¹⁴

Spravodlivá cena je trhovú cena

Stredovekí predstavitelia scholastiky sa však nesústredovali len v Španielsku. Profesor Raymond de Roover vo svojej rozsiahlej práci o scholastikoch¹⁵ spomína najmä Francúza

---

¹⁰ Ref. 8, s. 5.

¹¹ Mises, L. von: *The Theory of Money and Credit*, ref. 3, (v origináli: *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel*, 1912).

¹² Citované podľa Soto, J. H. de: *Juan de Mariana – The Influence of the Spanish Scholastics*. In: Holcombe, R.G. ed.: *15 Great Austrian Economists*, ref. 8, s. 6.

¹³ Týmto uvažovaním v podstate anticipovali klasickú Misesovu-Casselovu teóriu parity kúpnej sily týkajúcu sa výmenných kurzov.

¹⁴ Nedávne prudké znehodnotenie amerického dolára je dôsledkom dlhodobo inflačnejšej menovej politiky americkej centrálnej banky (FEDu) oproti menovej politike Európskej centrálnej banky.

¹⁵ Pozri hlavne zbierku jeho esejí redigovanú J. Kirshnerom: *Business, Banking, and Economic Thought; In Late Medieval and Early Modern Europe*. Chicago : University of

Jeana Buridana (1300 – 1358) a talianskeho kňaza San Bernardina zo Sieny (1380 – 1444). Buridan tvrdil, tak ako španielski scholastici, že hodnota je meraná ľudskými potrebami a spravodlivou cenou je cena trhovú. Okrem toho pravdepodobne ako prvý upozornil, že slobodnou a dobrovoľnou výmenou demonštrujú jednotlivci svoje preferencie, pretože ten, „kto vymieňa koňa za peniaze by tak neurobil, ak by nepreferoval peniaze pred koňom“.¹⁶ Podobné názory na vzájomnú výhodnosť výmeny pre obe strany možno nájsť už u sv. Tomáša Akvinského (1225 – 1274): „Kupovanie a predávanie sa zdajú byť ustanovené pre vzájomnú výhodnosť oboch strán, pretože jeden potrebuje niečo, čo patrí tomu druhému, a opačne.“¹⁷ A San Bernardino vyhlásil, že trhovú cenu je spravodlivá bez ohľadu na to, či výrobca ziskáva alebo stráca, teda či sa nachádza nad úrovňou nákladov alebo pod ňou. Cena, prevládajúca na trhu v určitom čase a mieste, ktorá podľa neho závisí od vzácnosti, užitočnosti a žiadanosti daného tovaru, je spravodlivou cenou. San Bernardino, ktorý svoju analýzu odvodil od prác iného scholastika, Francúza Pierra de Jean Olivi, sa dostal blízko k vyriešeniu „paradoxu hodnoty“, keď poznamenal, že pre človeka zomierajúceho od smädu by mal pohár vody ohromnú, až nezaplátiteľnú hodnotu, ale vody je našťastie taký nadbytok, že jej cena je veľmi nízka, takmer nulová. San Bernardino sa zároveň ako prvý venoval otázkam osobnosti podnikateľa (opisoval jeho výnimočné charakterové predpoklady a kvality) a podnikateľského zisku, ktorý podľa neho predstavuje kompenzáciu za námahu a podstupené riziko. Akceptáciu zisku zvečnilo motto na účtovnej knihe z 13. storočia: „V mene Boha a zisku.“ Medzi kvality a cnosti podnikateľa zaradil San Bernardino efektívnosť a ochotu riskovať.

Významný portugalský jezuita Luís de Molina (1535 – 1600) uviedol do ekonomickej teórie koncept konkurencie konštatovaním, že súperenie medzi kupcami stiahne ceny nadol, kým jeho pokles ich vytlačí nahor. A napríklad Jerónimo Castillo de Bovaldilla (1547 – ?) konštatoval, že ceny pôjdu nadol ako dôsledok nadbytku, rivality a konkurencie medzi predávajúcimi.

Chicago Press, 1974. Ďalej Hoover, R.: *San Bernardino of Siena and Sant' Antonio of Florence: The Two Great Economic Thinkers of the Middle Ages*. Boston : Kluwer, 1967.

¹⁶ Citované podľa Hoover, R. de: The Concept of the Just Price: Theory and Economic Polic. *Journal of Economic History*, 18, 1958, 12.

¹⁷ Ref. 16.

Vo svojom najviac citovanom článku *The Concept of the Just Price: Theory and Economic Policy*¹⁸ dochádza de Roover k záveru, že dominantná vetva tomistov zastávala názor, že spravodlivá cena je trhovú cenu. Len niektorí z nasledovníkov menšinových názorov Williama z Ockhamu, ktorý sa nachádzal mimo hlavného prúdu tomistov, presadzovali prístup k analýze hodnoty z pozície teórie výrobných nákladov, čiže proti trhovej teórii. De Rooverovi sa rovnako podarilo úspešne, napriek niektorým rozporuplným interpretáciám, ukázať, že Albert Veľký a jeho výnimočný žiak Tomáš Akvinský zastávali názor, že spravodlivá cena sa zhoduje s trhovou cenou. Podľa Tomáša Akvinského, ak napríklad obchodník prináša veľké množstvo obilia do krajiny, kde je ho nedostatok, môže toto obilie predať za cenu, ktorá momentálne na tomto trhu prevláda. Hoci, ako Akvinský dodáva, bolo by od neho cnostnejšie, keby o dodatočnom prísune obilia informoval kupujúcich. Akvinského postoj k spravodlivej cene sumarizoval jeho najuznávanejší komentátor, scholastik Thomas de Vio – kardinál Cajetan (1468 – 1534). Podľa neho je pre Tomáša Akvinského spravodlivou tá cena, ktorú možno v danom čase dostať od kupujúceho za predpokladu všeobecnej znalosti a absencie podvodu a donútenia. Rovnakú definíciu používajú súčasní liberáli¹⁹ na označenie slobodnej a spravodlivej výmeny. Len takú výmenu vlastníckych práv možno považovať za slobodnú a legitímnu (v súlade s právom), ktorá sa uskutočnila na základe dobrovoľnosti všetkých účastníkov – bez násilia alebo hrozby násilia – a bez podvodu (krádeže). Aj zakladateľ salamanskej školy, právnik Francisco de Vitoria (asi 1480 – 1546) a jeho nasledovníci trvali na tom, že spravodlivú cenu stanovuje ponuka a dopyt bez ohľadu na pracovné náklady alebo iné výdavky. Neefektívni výrobcovia alebo neschopní podnikatelia musia niesť zodpovednosť za svoje nekompetentné rozhodnutia a chybné predpovede.

Ak zhrnieme predchádzajúce názory, môžeme konštatovať, že všeobecný dôraz scholastikov na „všeobecné ocenenie“ (*communis aestimatio*) možno stotožniť s „trhovým ocenením“ (*aestimatio fori*), pretože scholastici tieto výrazy používali ako synonymá. Základom sú subjektívne preferencie, teda hodnotenia každého jednotlivca. Konfliktom rôznych

¹⁸ Roover, R. de: The Concept of the Just Price: Theory and Economic Polic. *Journal of Economic History*, 18, 1958, 12.

¹⁹ Presnejšie povedané, liberáli vychádzajúci z koncepcie prirodzeného práva (predovšetkým predstavitelia rakúskej školy – aj keď nie všetci). Tzv. liberáli chicagskej školy, alebo napr. David Friedman sú utilitaristi, t. j. nenamietajú proti násilnej zmene vlastníckych práv, pokiaľ povedie k efektívnejšej alokácii vzácnych zdrojov v spoločnosti.

subjektívnych hodnotení všetkých ľudí daného spoločenstva tak vznikajú ceny rôznych tovarov a služieb, s ktorými sa v danom spoločenstve obchoduje. Aj v mestských štátoch na severe Talianska, v kolíske moderného kapitalizmu, sa v 12. a 13. storočí trhová cena všeobecne považovala za spravodlivú, pretože bola „pravá“ a „reálna“, ak sa stanovila bez podvodu. Podľa John W. Baldwina²⁰ okrem teológov, z ktorých mnohí už pred Tomášom Akvinským akceptovali trhovou cenu ako spravodlivú, aj predstavitelia rímskeho súkromného práva spolu s kanonickými právnikmi zastávali neochvejne tú istú pozíciu.

K mzdám pristupovali scholastici tým istým spôsobom ako k cenám tovarov. Podľa San Bernardina „tie isté pravidlá, ktoré sa vzťahujú na ceny tovarov, platia aj pre ceny služieb s dôsledkom, že spravodlivá mzda bude tiež určovaná silami operujúcimi na trhu – alebo, inými slovami, dopytom po práci a ponukou“.²¹ Architekt je viac platený za prácu než kopáč, lebo kvalifikovaní a schopní pracovníci sú menej početní než nekvalifikovaní. Sant Antonino takisto zdôraznil, že cenu pracujúceho ako každú inú determinuje všeobecné ocenenie trhu s absenciou podvodu.

Obchod nie je hriech

Pokiaľ do konca 10. storočia mala cirkev skôr skeptický pohľad na obchod, pretože ho vnímala ako príležitosť pre hriech, neskôr sa tento jej postoj zmenil práve vďaka učeni scholastikov. Podľa Alberta Veľkého a jeho študenta Tomáša Akvinského, ako aj sv. Bonaventuru (1221 – 1274) a pápeža Inocenta V. (1225 – 1276) nie je totiž obchod hriešny sám osebe. Ako však uvádzal San Bernardino, môže viesť k hriechu rovnako ako ktorékoľvek iné zamestnanie, vrátane povolania biskupa. Naopak, dobrovoľná výmena a deľba práce sú prospešné, lebo umožňujú uspokojenie potrieb občanov. Začiatkom 13. storočia dokonca Richard z Middletonu rozvinul myšlienku o vzájomnej prospešnosti výmeny pre obe strany (pre kupujúceho aj predávajúceho), pretože každý sa vzdáva toho, čo si cení menej, a získava to, čo si cení viac. Potom túto ideu rozšíril aj na medzinárodný obchod tvrdením, že obyvatelia každej krajiny profitujú z výmeny nadbytočných statkov v jednotlivých krajinách a žiadna strana nie je vykorisťovaná druhou.

²⁰ Pozri Baldwin, J. W.: *The Medieval Theories of the Just Prices*. Transactions of the American Philosophical Society, Philadelphia, 1, 1959, 6.

²¹ Citované podľa Roover, R.: *San Bernardino of Siena and Sant' Antonio of Florence: The Two Great Economic Thinkers of the Middle Ages*. Boston : Kluwer, 1967.

Hoci Tomáš Akvinský a ostatní teológovia opovrhovali láskou k zisku a obchodný profit uznávali len v prípade, ak vedie k dobru pre ostatných, kardinál Cajetan tento názor poopravil a poukázal na fakt, že potom by všetci ľudia zostali „uväznení“ vo svojich terajších povolaniach a s rovnakými príjmami i majetkom. Inak povedané, obchodná a spoločenská mobilita smerom nahor, typická pre talianske mestá, s ktorou bol kardinál Cajetan na rozdiel od Akvinského oboznámený, by sa stala úplne nemožnou.

Podstata úroku

Bola to práve teoretická analýza scholastikov o podstate, pôvode a príčine úroku, ktorá nakoniec viedla k odstráneniu stredovekého zákazu požadovania úroku za poskytnutie úveru (úžery). Ako totiž už roku 1285 objasnil jeden z najtalentovanejších žiakov Tomáša Akvinského Giles Lessines: „Budúce statky nie sú hodnotené tak vysoko ako tie isté statky dostupné v okamžitom momente času, ani nedovoľujú svojim vlastníkom dosiahnuť tú istú užitočnosť. Z toho dôvodu treba usúdiť, že majú nižšiu hodnotu v súlade so spravodlivosťou.“²²

Lessines tak vyvrátil, že úrok znamená pre veriteľa bezprácný zisk, respektíve nespravodlivé obohatenie. On totiž robí len výmenu jedného statku (dostupného v súčasnosti) za ten istý statok dostupný niekedy v budúcnosti (teda z ekonomického hľadiska odlišný statok). A keďže súčasné tovary a služby nám umožňujú uspokojiť naše potreby už teraz a budúce až neskôr, musia byť tie súčasné vzácnejšie ako tie budúce. Z pohľadu ekonomickej teórie tak neexistuje rozdiel medzi intertemporálnou (medzičasovou) výmenou a akoukoľvek inou dobrovoľnou výmenou, okrem toho, že v prípade prvej (úver) sa rozdiel v cene vymieňaných statkov nazýva úrok. Ak si dlžník slobodne vypožičia od veriteľa nejakú sumu s tým, že mu ju vráti niekedy v budúcnosti, znamená to len toľko, že danú sumu peňazí dostupnú v súčasnosti si subjektívne cení viac než tú istú sumu, zvýšenú o daný úrok, dostupnú v budúcnosti. Ak dôjde k slobodnej výmene medzi dvoma jednotlivcami, napríklad jeden ananás za dva pomaranče, nik nenamieta, že pôvodný vlastník ananásu sa obohatil na úkor partnera, lebo predtým mal jeden kus ovocia a teraz má dva. Jednoducho: trhovú cenu ananásu dvojnásobne presahuje trhovú cenu pomarančov.

---

²² Citované podľa Soto, J. H.: New Light on the Prehistory and the School of Salamanca. *The Review of Austrian Economics*, 9, 1996, 2.

Naproti tomu Adam Smith na základe spojenia kalvinizmu s ekonomickou teóriou podporoval zákaz vyberania úroku za požičanie peňazí, rozlišoval medzi produktívnou a neproduktívnou prácou a aj v iných prípadoch opustil pozície laissez-faire, ktoré zastávali katolícki ekonómovia stredoveku.²³

Daňová teória

De Roover pripomína, že napriek teoretickej obhajobe slobodného trhového systému boli scholastici ochotní v realite akceptovať vládne obmedzenia a fixáciu trhovej ceny. Ak však zvážime okolnosti danej doby, samotná otvorená teoreticko-analytická obhajoba slobodného trhu a cien vyžadovala veľkú dávku odvahy. Mnohí scholastici sa však nezastavili len pri nej. Napríklad Azpilcueta a Molina neochvejne vystupovali proti cenovým reguláciám, ktoré sú podľa nich v čase hojnosti nepotrebné a v období nedostatku škodlivé.

Pravdepodobne najliberálnejší predstaviteľ scholastikov, jezuitský kňaz Juan de Mariana (1536 – 1624) išiel ešte ďalej.²⁴ V diele *De rege et regis institutione (O kráľovi a kráľovskej inštitúcii)* píše, že každý občan má právo zabiť kráľa, ktorý uvalí dane bez súhlasu ľudí, zabaví a okupuje majetok jednotlivcov či zabraňuje zhromaždeniu demokratického parlamentu. Myšlienky obsiahnuté v tejto knihe boli použité ako ospravedlnenie zavraždenia francúzskych tyranských kráľov Henricha III. a Henricha IV. Hoci španielske štátne authority sa Marianovou knihou nenadchýnali, rešpektovali ju. Veď Mariana vlastne iba vyslovil myšlienku, že prirodzené právo je morálne nadradené moci štátu. Túto ideu pôvodne rozvinul do detailov zakladateľ medzinárodného práva, dominikán Francisco de Vitoria (1485 – 1546), ktorý odsúdil dobývanie Nového sveta a zotročovanie Indiánov Španielmi. Ale pravdepodobne najvýznamnejším dielom Marianu bola kniha *De monetae mutatione (O zmenách peňazí)*. V tejto knihe prišiel Juan de Mariana k záveru, že kráľ nevlastní súkromný majetok svojich vazalov a občanov. Z toho vyplýva, že kráľ nemôže požadovať dane bez súhlasu ľudí, pretože dane nie sú ničím iným než privlastnením si časti majetku poddaného.

²³ Pozri napr. Rothbard, M. N.: *Economic Thought Before Adam Smith*, ref. 6, s. 433-474 a Kauder, E.: *Genesis of the Marginal Utility Theories*. In: Spengler, J. – Allen, W.: *Essays in Economic Thought*. Chicago : Rand McNally, 1960.

²⁴ Pozri Soto, J. H. de: *Juan de Mariana – The Influence of the Spanish Scholastics*. In: Holcombe, R. G. ed.: *15 Great Austrian Economists*, ref. 8.

Takéto privlastnenie sa stane legitímnym len v prípade, že občania vyjadria súhlas. Kráľ nesmie ani zakladať štátne monopoly, lebo tie predstavujú len skrytú formu vyberania daní.

Inflácia – skryté zdanenie

Najdôležitejšia časť Marianovej knihy sa však týka znehodnocovania mincí zo strany kráľa. Mariana jednoznačne tvrdí, že králi (vlády) nesmú získavať svoje príjmy takýmto spôsobom (resp. zvyšovaním množstva peňazí v obehu). Zníženie obsahu drahého kovu v minciach alebo nárast množstva mincí v obehu totiž neznamená nič iné ako skryté zdanenie, lebo ceny tovarov rastú a všetci občania okrem kráľa naďalej disponujú tým istým množstvom peňazí. Mariana ďalej vysvetlil, že bojovať proti inflácii stanovovaním maximálnych cien sa vždy ukázalo ako neefektívne. Podľa jeho teórie „tyranie“ by si aj inflácia – keďže ide o daň – vyžadovala súhlas ľudí. Ale aj v prípade takéhoto súhlasu by zdanenie formou falšovania peňazí viedlo len k dezorganizácii ekonomického života.

Na základe uvedeného je zrejmé, že Mariana spolu s ďalšími scholastikmi (de la Calle, Navarro) tvrdo odsudzovali bankový systém, založený na akejkoľvek forme čiastočného krytia peňazí (hoci niektorí iní scholastici, napríklad Molina a Lugo, neboli schopní rozlišovať medzi úplne a čiastočne krytým peňažným systémom). O to viac by vystupovali a bojovali proti súčasným fiat peniazom (peniazom bez akéhokoľvek krytia).

Ako vhodný nástroj boja proti inflácii navrhoval Mariana vyrovnanie štátneho rozpočtu. V žiadnom prípade však nie formou zvyšovania daní či všeobecne príjmov štátneho rozpočtu, ale jedine znížením rozpočtových výdavkov (v celom verejnom sektore). V prvom rade poklesom výdavkov na kráľovskú rodinu (vládu). Po druhé, redukciou prostriedkov určených na „odmeny“ svojich vazalov za poskytnuté reálne alebo domnelé sľuby. Inak povedané, zrušenie všetkých subvencií, dotácií a neoprávnených podpôr zo štátneho rozpočtu. Okrem toho tiež rovnako ráznym obmedzením všetkých nepotrebných (rozvojových) projektov a výdavkov na vojenské účely.

Podobné antiabsolutistické tendencie sa však neobmedzovali len na územie Španielska. Pravdepodobne najradikálnejší francúzsky predstaviteľ tohto hnutia, arcibiskup Fenelon de Cambrai, vinil ministrov francúzskeho kráľa Ľudovíta XIV. z nekonečného navrhovania príjmov i výdavkov štátu a udržiavania ohromného luxusu na kráľovskom dvore vďaka utláčaniu poddaných.

Centrálne riadenie ako ilúzia

V knihe *Discurso de las enfermedades de la Compañía (Pojednanie o chorobách jezuitského rádu)*, ktorá bola vydaná po jeho smrti, Mariana kritizoval vojenskú organizačnú hierarchiu jezuitského rádu. Čo je však dôležitejšie, vyzdvihol postrehy, typické pre liberálnych filozofov a rakúsku ekonomickú školu (Mises, Hayek²⁵) o nemožnosti štátneho centrálneho riadenia, ktorému pre nedostatok informácií chýba koordinačný obsah. Slovanami Juana de Mariana: „... moc a velenie sú pomätené... Rím je ďaleko, generál nepozná ľudí či skutočnosti, aspoň nie všetky okolnosti, ktoré ich obklopujú a od ktorých závisí úspech... Nevyhnutne bude spáchaných mnoho chýb, a ľudia tým nie sú nadšení a opovrhujú takou vládou... Je veľkým omylom slepeho, ak chce viesť vidiaceho“.²⁶ Keď vláda schváli mnoho zákonov, uzatvára svoje pojednanie Mariana, „a nie všetky sa môžu dodržiavať, stráca sa vážnosť všetkých.“²⁷

Vplyv scholastikov na ďalšie generácie

V priebehu 16. storočia a po ňom sa dostala rímskokatolícka cirkev pod silný tlak: najprv zo strany protestantov, neskôr racionalistov. Ale výsledkom nebola ani tak eliminácia vplyvu scholastického učenia, ako jeho zamaskovanie. Napríklad významný holandský protestantský právnik Hugo Grotius (1583 – 1645) prevzal zo scholastickej doktríny mnohé, vrátane dôrazu na potrebu a užitočnosť ako hlavné determinanty hodnoty i významu všeobecného ocenenia trhom. Grotius citoval mnohých scholastikov (Azpilcueta a Covarrubius). No jeho nasledovník, švédsky luteránsky právnik Samuel Pufendorf (1632 – 1694) vynechal z učenia svojho majstra všetky citácie scholastikov, aj keď ich určite pri svojej práci používal. A tak, keď Gershom Carmichael (1672 – 1759), profesor morálnej filozofie v Glasgowe, preložil a priniesol Pufendorfa do Škótska, znalosť o vplyve scholastikov zmizla. Dôsledkom toho sa začal s nástupom Carmichaelovho žiaka Francisa Hutchesona oslabovať koncept užitočnosti a prevládla nákladová teória hodnoty a teória pracovnej hodnoty. A v čase, keď Adam Smith napísal svoje *Bohatstvo národov*, stopy po učení scholastikov sa takmer úplne stratili.

²⁵ Mises, L. von: *Socialism*. Indianapolis : Liberty Fund, 1981 a Hayek, F. A.: *Cesta k nevolníctví*. Praha : Občanský institut, 1991.

²⁶ Citované podľa Pozri Soto, *Juan de Mariana*, ref. 8, s. 9.

²⁷ Citované podľa Pozri Soto, *Juan de Mariana*, ref. 8, s. 9.

Scholastici si zachovali trvalejší vplyv predovšetkým v silne katolíckych krajinách. A tak sa nemožno čudovať, že práve synovec talianskeho biskupa abbé Ferdinando Galiani (1728 – 1787) sa často mylne považuje za „objaviteľa“ konceptu užitočnosti, vzácnosti a všeobecného oceňovania trhom. Galianiho diela obsahujú citácie starých scholastikov, ktorých boli určite plné talianske knižnice v 18. storočí. Galiani pred Smithovou a Ricardovou teóriou pracovnej hodnoty jasne objasnil, že nie pracovné či iné výrobné náklady určujú hodnotu, ale voľba spotrebiteľa determinuje pracovné náklady. Z Galianiho kníh potom vychádzali skvelí francúzski ekonómovia a kňazi Étienne Bonnot de Condillac (1714 – 1780) a Robert Jacques Turgot (1721 – 1781). Práve z jeho spisov čerpal svoje ekonomické vzdelanie Thomas Jefferson – zakladateľ a neskorší prezident Spojených štátov amerických. Aj francúzski fyziokrati na čele s Francoisom Quesnayom (1694 – 1774) sa nechali silne ovplyvniť scholastikmi. A to tak ich filozofiou prirodzených práv, ako aj subjektívnym prístupom k analýze hodnoty. Žiaľ, Condillacovi sa nepodarilo ubrániť Galianiho teóriu užitočnosti pred nástupom „britskej teórie objektívnych nákladov“, čoho dôsledkom stratila ekonomická teória, slovami Josepha Schumpetera,²⁸ aspoň sto rokov.

Keď sa Emil Kauder v *Genesis of the Marginal Utility Theories*²⁹ zamýšľal, prečo sa subjektívna teória hodnoty, ktorá vychádza z užitočnosti, v Európe zachovala, zatiaľ čo vo Veľkej Británii prevládla pracovná a nákladová teória hodnoty, prišiel k zaujímavému záveru. Všetci francúzski a talianski subjektivisty z obdobia pred 19. storočím (samozrejme, vrátane scholastikov) boli katolíci, kým britskí ekonómovia boli protestanti, presnejšie kalvinisti. Mohlo to teda byť spôsobené buď odmietnutím určitej náuky len preto, že jej pôvod mal katolícke korene, alebo tým, že až do polovice 18. storočia dominovala na francúzskych a talianskych univerzitách aristotelovsko-tomistická filozofia. Tá na rozdiel od kalvinizmu neglorifikovala prácu *per se* ako božskú, ale ako niečo potrebné pre hľadanie ľudského šťastia – užitočnosti. Podľa Kaudera: „Ak potešenie vo svojej miernej forme je účelom ekonómie, potom, podľa Aristotelovho konceptu konečnej príčiny, všetky princípy ekonómie vrátane ocenenia musia byť z neho odvodené.“³⁰

²⁸ Schumpeter, J.: *A History of Economic Analysis*, ref. 6, s. 181-194, 323-325, 557-559.

²⁹ Kauder, E.: *Genesis of the Marginal Utility Theories*. In: Spengler, J. – Allen, W.: *Essays in Economic Thought*, ref. 23.

³⁰ Kauder, E.: *The Retarded Acceptance of the Marginal Utility Theory*. *Quarterly Journal of Economics*, 63, 1953, 4, s. 569.

Ak si uvedomíme, že ešte začiatkom 20. storočia (na niektorých viedenských gymnáziách aj po roku 1918) museli študenti rakúskych gymnázií čítať Aristotela v gréckom origináli, nie je až také ťažké pochopiť skutočnosť, že rakúska ekonomická škola (Menger, Böhm-Bawerk) najtesnejšie nadviazala na odkaz Tomáša Akvinského a scholastikov. Predstavitelia (najliberálnejšieho) ekonomického smeru, ktorí najráznejšie vystupovali a stále vystupujú proti akýmkoľvek zásahom štátu do slobodného trhu i do zvrchovanej a nedotknuteľnej sféry každého jednotlivca (určenej jeho súkromným vlastníctvom), teda majú zo všetkých ostatných ekonomických škôl najbližšie ku katolíckej (scholastickej) tradícii.

Z knihy Štefunko, Martin: Ekonómia slobody, Kalligram, 2005

www.iness.sk